

УДК 821.21/22.0

DOI 10.24412/2413-2004-2023-4-60-67

**МАВҚЕИ КАЛИМАҲОИ
РУСӢ-БАЙНАЛМИЛАЛӢ
ДАР ЭҶОДИЁТИ БАҲМАНӢР**

Қодирова Фирӯза Рустамовна, д-ри фалсафа (PHD) аз рӯи ихтисоси филология, мудири баҳши «Тадқиқоти таърихӣ»-и МД «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» (Хучанд, Тоҷикистон)

**МЕСТО РУССКО-
ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНЫХ СЛОВ
В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ
БАХМАНӢРА**

Кодирова Фируза Рустамовна, д-р философии (PHD) по специальности “Филология”, зав. сектором исторических исследований ГУ “Научный центр Камола Худжанди” (Худжанд, Таджикистан)

**THE PLACE OF RUSSIAN-
INTERNATIONAL WORDS IN
BAKHMANӢR’S WORKS**

Kodirova Firuza Rustamovna, PhD on specialty “Philology”, head of the sector of the historical research of SI “Scientific Centre of Kamoli Khijandi” (Khujand, Tajikistan) **e-mail:** fkodirova9101@mail.ru

Мавқеи калимоти русӣ-байналмилалӣ дар гуфторҳои адиб ва романи «Шоҳанишоҳ»-и Баҳманёр мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Дар натиҷаи таснифи маъноии маводи ҷамъшуда ва таҳлилу баррасӣ муайян гардидааст, ки аксари онҳо дар таркиби лугавии забони тоҷикӣ ҳазмишуда ва аз лиҳози қорбурд серистеъмол ба ҳисоб мераванд. Вежагии қорбурди бамавриду нишонраси ин гуруҳи вожаҳо дар ду шакл: 1) ба гунаи аслии воридшуда; 2) дар асоси қолаби калимасозии забони тоҷикӣ аз инкишофёбиву робитаи доимии забонҳо ва, ҳамзамон, мутобиқгардонии забони осор бо забони омма ба хотири қонеъгардонии талаботи ҷомеа ва ҷалби теъдоди беитари хонанда дарак медиҳад. Ҳамчунин, як иддаи кӯчаки чунин вожаҳо ба туфайли муодил пайдо намудан мавқеи худро дар забони адабӣ аз даст додаанд.

Калидвожаҳо: забони тоҷикӣ, таркиби лугавии забон, калимаҳои русӣ-байналмилалӣ, Баҳманёр, робитаҳои забонӣ, «Шоҳанишоҳ», иқтибосот

Исследуется позиция русско-интернациональных слов в творчестве таджикского писателя Бахманёра, в частности в афоризмах писателя и в романе “Шакхиншах” (“Великий царь”). В результате смысловой классификации и изучения собранного материала определено, что большая часть указанных слов освоено словарным составом таджикского языка и является широко употребительной. Показаны особенности своевременного и меткого использования писателем заимствованных слов, которые встречаются в двух видах: 1) в подлинном варианте; 2) преобразованными на основе принципов словообразования таджикского языка, что свидетельствует о постоянном развитии и связи языков и, одновременно, о соответствии языка произведений Бахманёра распространенному просторечию с целью удовлетворения общественного спроса и привлечения внимания читателей. Отмечено, что малая часть таких заимствований благодаря эквивалентам потеряла прежнюю позицию в литературном языке.

Ключевые слова: таджикский язык, словарный состав, русско-интернациональные слова, писатель Бахманёр, языковая связь, «Шоханишоҳ» (“Шакхиншах – Великий царь”), заимствования

The article studies the position of Russian-international words in the work of the Tajik writer Bakhmanyor, in particular in the writer’s aphorisms and in the novel “Shakhinshah” (“Great Tsar”). As a result of semantic classification and study of the collected material, it was determined that most of these words have been mastered by the vocabulary of the Tajik language

and are widely used. The features of the writer's timely and accurate use of borrowed words are shown, which are found in two forms: 1) in the original version; 2) transformed on the basis of the principles of word formation of the Tajik language, which indicates the constant development and connection of languages and, at the same time, the correspondence of the language of Bakhmanyor's works to widespread vernacular, in order to satisfy public demand and attract the attention of readers. Also, a small part of such borrowings, thanks to equivalents, lost their former position in the literary language.

Key-words: *Tajik language, vocabulary, Russian-International words, writer Bakhmanyor, language connection, "Shohanshoh" ("Shakhinshakh" – Great Tsar), borrowings*

Адабиёт оинаест, ки воқеияту сохтаҳои авҷу завол ва зебову зиштиро инъикос менамояд. Пешравиву бурдбории он бо пухтакории соҳибон – офарандагон тавҷам аст, зеро ба туфайли бамавқеъ истифода намудани сарватҳои забон сафи ихлосмандон – хонандагонро афзун сохта, барои ташаккули ҷаҳони маънавий сахм мегузоранд. Яке аз нависандагони муосири «муваффақ, бомаҳорат, хушсалиқа, тозаҷӯ ва зебокалом»-е, ки эҷодиёташ бо мазмунҳои рангину воқеӣ доираи муайяни хонандаро пайдо намудааст, Аминӣ Баҳманёр Арабзода мебошад (12, 143). Аксари ҳампешагону суханшиносон ӯро «яке аз пешгомони сабки чадид дар насри қарни ХХ тоҷик» дониста, даъвои онро доранд, ки «бояд ҳатман осори Баҳманёр, офаридаҳои вай мавриди таҳлил ва таҳқиқ қарор гирифта бошад» (12, 185-186). Баъзе вежагии ҳунариву бадеии осори нависанда аз ҷониби муҳаққиқон бештар дар доираи мақолот баррасӣ гардида, ки маҷмуи он дар китоби «Шоире аз Сармадех» дарҷ ёфтааст (12). Холигии омӯзиши нисбатан мукаммали ин масъаларо пажӯҳишгарони ҷавоне чун Ҷ.Қодиров ва М.Юсупова пурра сохтаанд, зеро яке дар доираи рисолаи магистрӣ («Поэтикаи насри Баҳманёр») ва дигаре дар рисолаи номзадӣ («Корбурди муродифот дар осори Баҳманёр») ҷанбаи гуногуни адабиву забониро баррасӣ намуда, ки ин низ қатрае аз дарёст (12, 16).

Навсозиву пардозҳои нишонраси Баҳманёр ҳанӯз аз унвони осораш мушоҳида мегардад ва сабаби муваффақияти эҷодияш низ дар огоҳии воқеӣ аз моҳияти навиштаҳои ас. Корбурди комил аз имконоти фароҳи забони тоҷикӣ низ омили мавриди пазириш қарор гирифтани осори нависанда ба шумор меравад, ки чанд вежагии ин ҷанба – дороиҳои луғавӣ (вожақобӣ, вожаёбӣ, вожасозӣ) ва хусусиятҳои сарфию нахвӣ дар мақолати А.Ҳасанов, О.Қосимов, Ш.Кабиров, Д.Раҳимов ва диг. таҳлилу баррасӣ шудаанд (ниг. ба: 12). Мувофиқи таҳлилу хулосаҳои муҳаққиқон ҷолибияту ҷаззобияти вожаҳои асливу иқтибосии ғайрифайзоли осорашро шеваи хоси корбурди муаллиф мушаххас месозад. Ш.Раҳимова ҳангоми зикри «Андешаҳо пиромуни забони насри Баҳманёр» таъкид намуда, ки «Баҳманёр ҷӣ қадар дар кушодани ноҷӯриҳои зиндагӣ, тасвири тинату сурати неки ашхоси покниҳод, сирати зишти баддилону бадҳоҳон услуби хосаро соҳиб гашта бошад, ҳамон қадар дар интиҳобу ҷобачогузории калимаҳо комёб шудааст» (12, 111). Вақти мутолиаи навиштаҳои Баҳманёр, махсусан, «Розҳои раҳовард» баробари тасдиқи ин суханҳо, ҳамчунин масали маъмули «сухани андак ва маънии бисёр» ба назар мерасад:

Комёбӣ бол мебахшад, нокомӣ месӯзад (1, 311);

Одам дар сафар шинохта мешавад, дар ғам ғудохта (1, 312);

Танҳои – биҳишт дар ҷавонӣ, дӯзах дар тирӣ (1, 317);

Ҳама қасон баробаранд, фақат баъд аз мурдан (1, 319).

Аз сабаби бо масалу таъбирҳои тарбиявӣ монандии наздик доштан, мо андешаҳои дар «Розҳои раҳовард» баённамудаи Баҳманёрро «гуфтор» ном бурдем. Дар ин гуфторҳо

аксаран назари муаллиф нисбат ба воқеияту сохтаҳои зиндагӣ мушоҳида мегардад, зеро «камбудиву норасоноҳои ҷойдоштаро гоҳ тамсилomezу пардапӯшона ва гоҳ ошкорову равшан нишон медиҳад» (12, 111). Шояд баъзе аз онҳо дар назари аввал дағалу масхараomez метобанд, аммо ҳангоми жарфтар фуру рафтани мақсади муаллиф – мазмунҳои тарбиявӣ равшан мегарданд: *Вақтро дар ҷавонӣ бо шоха бод медиҳиву дар тирӣ бо сӯзан ҷамъ меоварӣ* (1, 315);

Хирадмандонро аз беҳирадон тафриқа додан хеле осон аст, беҳирадон ҳамеша сарҷамъанд, хирадмандон ҳамеша танҳо (1, 315);

Адабиёт гулзорест, ки нависанда дар он чун деҳқон бел мезанад, шоир чун парвона пар (1, 325);

Олим шахсест, ки чизи гумкардаашро ёфтаи мехоҳад. Шоир шахсест, ки чизи ёфтаашро гум кардан мехоҳад. Муаллим фидоиест, ки худро ба шиканҷаи шогирдон додааст. Фанатик – харест, ки аробаи холиро мекашад (1, 311).

Чунонки аз мисолҳои болоӣ бармеояд, муаллиф барои баёни матлабҳои «хеле ҳадафмандона аз имконоти забони ширини порсӣ истифода мекунад» (12, 160) ва ҳангоми зарурат бо иқтибосот низ эҷодиёташро ғани гардонидаст. Ба ҷуз вомвожаҳои арабӣ, ки ба туфайли муддати тӯлонии воридшавӣ дар таркиби луғавӣ теъдоди назаррасро ташкил намуда, аксари онҳо имрӯз дар забони тоҷикӣ ҳамчун худӣ хидмат доранд (4, 131; 9, 26), дар эҷодиёти нависанда («Розҳои раҳовард» ва «Шоҳаншоҳ») калимаву ибороти иқтибосии русӣ ва русӣ-байналмилалӣ низ ҷо-ҷо таҷаллии хоса доранд. Теъдоди гурӯҳи аввал (асосан таъбиру ҷумлаҳои русӣ) нисбатан маҳдуд буда, дар роман ҳангоми мукотибаи қаҳрамони асосӣ – Шоҳаншоҳ бо қаҳрамонони дигар як-як ба кор рафтаанд. Аз ҷумла, гуфтугӯ бо пешхидмати русзабон:

...Ман аз кор барвақт баромадам. Аз истоғоҳи театри Лоҳутӣ ба тролейбус нишастаму дар истоғоҳи ресторани «Варзоб» фаромадам. Ресторан қариб ки холӣ буд.

Пешхидмат аз дур суол кард:

– Как всегда?

Ман ба тасдиқ сар ҷунбондам. Вай панҷ-шаши дақиқа пас як табақча газак, котлети «Варзоб» ва дар обгинае саду панҷоҳ гиром арақ овард. Ман арақро ба ҷом не – хеле хурд буд – ба пиёлаи ҷойнӯшии рехтам ва пиёла лабрес шуд, баякбор дам кашида, поре пиёзи анзур ба даҳон бурдам. Пешхидмат, ки аз бекорӣ дилтанг маро назора мекард, пеи омад.

– Что-то не так?

Ман ба инкор сар ҷунбондам.

– Повторить?

Ман ба тасдиқ сар ҷунбондам. Вай китф дарҳам кашид ва обгиноро гирифтну рафт. Хоҳиши бо касе ҳарф задан надоштам, ҳатто бо пешхидмат низ. Пешхидмат баргаиш бо ҳамон обгина, бо ҳамон миқдор арақ. Обгиноро гузошта, ба курсии рӯбарӯи ман нишаст.

– Что-то вы сегодня не в духе?

– Да так, не в ладах со своим бунтующим духом... (1, 111-112)

Аз мутолиаи порчаи мазкур маълум мегардад, ки муаллиф ба туфайли ин кор фазои воқеии дар тарабхонаву марказҳои хизматрасонӣ вучуддоштаро тасвир сохтааст. Яъне, дар ин мавзео забони русӣ ва ё порчаҳо – луқмапартоӣ бо он чун меёр гардиш дошта, дар фаҳмиши истифодабарандагон мояи обурангдиҳии нутқ ба шумор меравад. Ҳол он ки таркиби луғавии забони тоҷикӣ низ барои ифодаи чунин маъниҳо захираи фаровонро соҳиб аст.

Дар мавриди дигар бошад, муаллиф таъсири дарсу тарбияи русиро дар нутқи баъзе аз тоҷикзабонон инъикос намудааст:

...дар донишгоҳи мо як майорро, ки дарси ҳарбӣ медиҳад, Майор Там-там лақаб мондаанд, чароки ин вожаро ҷою ноҷо хеле истифода мебарад.

– Рус аст, албатта?

– Тоҷик, аммо тарбияи русӣ дида. **Там студент... иди там... возми там...** тақрибан ҳамин хел ҳарф мезанад (1, 16).

Чунонки дар ибтидо қайд намудем, ин гуна унсурҳо дар романи «Шоҳаншоҳ» миқдоран хеле кам буда, ҳар ҷо зимни гуфтугӯи қаҳрамонон (*гулять так гулять!*, *век живи, век учись!*, *за компанию!*, «*в тихом омуте много чертей!*»), *так что продолжай в том же духе!*, – *браво!*; «*моя копия в молодости*», *госкино*, *тройка*, «*полтарашка*») ба қор рафтаанд. Бар муқобили ин, калимаҳои русӣ-байналмилалӣ дар эҷодиёти нависанда басомади назаррас доранд, ки мо онҳоро аз рӯйи маъно ба чунин дастаҳо тасниф намудем:

- вожаҳои ифодакунандаи шахс ва қасбу қор: артист, генерал, майор, ректор, кинематографист, интеллектуал, бармен, алкаш/алкоголик, романтик, буландин, центелмен, лилпупт, техник, сантехник, шофур, вампир, фанатик;
- истилоҳоти соҳаи давлатдорӣ: демократия, партия, орган, судя/суд, КГБ, дипломат, командировка;
- истилоҳоти адабу санъат: жанр, лирика, реализм, спектакл, оркестр, трагедия, реклама, филм, кино, роман, новелла;
- номи бемориҳо: ревматизм, радикулит, склероз, СПИД, канибализм;
- исми маънӣ: теория, идея, режим, парадокс;
- номи хӯроку нӯшоқиҳо: коктейл, коняк, ликёр, котлет, помидор, шоколад, асортӣ, грил;
- асбобҳои техникӣ: техника, компютер, телевизор, телефон, радиатор, троллейбус, автобус, маршрутка, таксӣ, телевизор, радио, мошини пожар, мошини чоп;
- исми макон: вилла, балкон, оқоп, буфет, бар, грилбар, касса, лабиринт, музей, театр, кинохона, филармония, банкет, кооператив, ресторан, салон, супермаркет, кабинет, витрин, зол, факулта;
- номи ашӯ: гарнитур, туфлӣ, дивон, балансир, ракета, тормуз, гайка, пуржина, каблук, касет, микроб, героин, фалшивка, кори дипломӣ/докторӣ, айсберг, костюм, фрак, форм, рубл, сигор/сигарет, гоз, балун, бетон, тоблӯ, албом, «Диазепам», некролог;
- ғуноғун: жест, маскировка, систфема, союз, комфорт, тактика, тип, курс, сюрприз, хаос, «култпоход», боғи ботаникӣ, реализми сотсиалистӣ, стипендияи ленинӣ, зиндагии романтикӣ, дастаи пуровозаи эстрадӣ, хонаи хрушёвӣ, сензураи шӯравӣ, марш/марши ҳарбӣ, остони симентӣ, духтари оригиналӣ, механикӣ, занҳои колосқадор, соати ҳафту нол-нол, панҷоҳ гром/гиром, курси панҷум ва ғ.

Бояд ёдовар шуд, ки таърихи воридшавии ин гуна унсурҳо ба забони тоҷикӣ хеле барвақт ба амал омада буд ва дар ин ҷода саҳми забони русӣ хеле калон аст (11, 21), зеро аз аввал барои дохилгардию мутобикқавии калимаҳои байналмилалӣ ҳамчун миёнарав хидмат дорад (8, 83-101). Бино ба ишораи Н.Маъсумӣ «...ханӯз то револютсия дар забони адабии тоҷик (назму наср) ҳамчун нормаи адабӣ истеъмол шудани калимаҳои *самовар*, *фонтан*, *театр*, *файтон*, *повестка*, *машина*, *трамвай*, *конка*, *телефон*, *грамафон* ва дигарҳо ҳодисаҳои тамоман нави мусбате буд, ки таркиби луғавии забони тоҷикиро боз ҳам пурратар ва беш аз пеш бойтар гардонид» (4, 163). Воридгардии ин гурӯҳи вожаҳоро аз рӯйи тарзу тарихи иқтибосшавӣ забоншинос М.Олимҷонов ба 3 давра тасниф намуда,

вобаста ба давраи сеюм – аз солҳои 90-уми асри XX то ба имрӯз, ки «ин қабил калимаҳо мутобиқи савтиёт ва имлои забони тоҷикӣ навишта мешаванд», эҷодиёти Фарзонаро боиси пайравиву тақлид ҳисобидааст (7, 216-218). Дар натиҷаи омӯзиш муҳаққиқ аз китоби «Мӯҳри гули мино» беш аз чиҳил калимаи «аврупой»-ро пайдову баррасӣ намуда, ба хулосае расидааст, ки «дар сурати мавридшиносона ва мутобиқи меъёрҳои забони адабӣ истифода намудани онҳо забони модарӣ дороиҳои нава аз худ хоҳад кард» (7, 221).

Муҳаққиқон дар натиҷаи мутолиаи таҳлилҳо собит намуда, ки дар эҷодиёти дигар адибони муосири тоҷик низ анъанаи истифодабарии ин гуна вожаҳо давом дорад ва чун ифодакунандаи навгониву табодулотӣ сиёсату маданият ва иқтисодиву иҷтимоӣ хидмат мекунанд. Аз ҷумла, Е.К. Молчанова дар мақолаи илмӣ «Наввожаҳо дар лексикаи забони муосири тоҷикӣ (давраи истиқлоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)» мавқеи наввожаҳои русӣ, форсӣ ва байналмилалиро дар «чанде аз рӯзномаву ҳафтаномаи тоҷикизабони даврони истиқлоли Ҷумҳурии Тоҷикистон (СССР, «Хатлон-ПРЕСС», «Пайк», «Фараж» Адабиёт ва санъат, то соли 2022) баррасӣ» ва қорбасту афзоиши босуръати наввожаҳоро ҳамчун як хусусияти матбуоти ин давра зикр намудааст (5).

Паҳнгардии ин гурӯҳи вожаҳо асосан ба надоштани муодил вобаста аст. Дар мавридҳои муайян мақсади гуянда танҳо ба туфайли ин гуна вожаҳо дақиқтару дастрастар ифода ёфта, хонандаву шунаванда низ бо қабулу тасдиқ ниёзи худро ба он иброз менамояд:

Одамон он қадар барои худ ахлоқнома сохтаанд, ки ҳамеша дар ин лабиринт роҳгум мезананд (1, 314);

Майда-чуйдаҳои зиндагӣ мисли микробанд: ба назар наменамоянд, ҳамин ки сарҷамъ шуданд, дарди сари зиёд эҷод мекунанд (1, 309).

Калимаи *лабиринт* аслан аз забони юнонии қадим буда, гунаи латинӣ (*labyrinthus*)-и он тавассути забони олмонӣ (*labyrinth*) сараввал ба забони русӣ ва баъдан ба забони тоҷикӣ ворид гардидааст (10, 443). *Микроб* (*microbe*) наввожаи фаронсавӣ аст. Онро филолог Э.Литтре бо хоҳиши ҷарроҳ Седийо аз калимаи юнонии *mikros* – *хурд* ва *bios* – *ҳаёт* сохтааст, ки дар интиҳои асри XIX ба забони русӣ (13) ва дар давоми асри XX ба забони тоҷикӣ ворид шудааст.

Қорбарии ин гурӯҳи калимаҳо дар эҷодиёти Баҳманёр асосан дар ду шакл ба назар расид: а) ба гунаи аслии воридшуда; б) дар асоси қолабҳои калимасозии забони тоҷикӣ. Масалан, вожаи юнонии *диплом* (баргирифта аз забони олмонӣ: *diplom* ё фаронсавӣ: *diplome*, ки ба ин забонҳо тавассути забони латинӣ – *diploma* ворид шудааст) – номи шаҳодатнома ё ҳуҷҷати расмӣ ва гунаи сохтаи он – *дипломат* (иқтибос аз забонҳои немисӣ: *diplomat*, фаронсавӣ: *diplomate* ва лаҳистонӣ (полякӣ): *dyplomata*) ифодакунандаи исми шахс мебошад (10, 515). Гунаи сохта дар гуфторҳои Баҳманёр ба маънои зикршуда ба қор рафтааст, аммо шакли сода бо иловаи пасванд (-ӣ) ҳамчун сифат дар таркиби иборати изофӣ омадааст, ки маънои *қори илмиро* ифода менамояд:

Дипломат ин дурӯғгӯи бисёр фарҳангӣ (1, 326);

Дипломат ин донишҷӯест, ки қори дипломи худро чун докторӣ муаррифӣ мекунад (1, 326).

Вожаи *докторӣ* (аз латинӣ – *doctor* ба василаи забони олмонӣ – *doctog* иқтибос шудааст) низ сохту маънои «дипломӣ»-ро дорад ва «ин қолаб то имрӯз хеле ғаёлол аст» (2, 52). Ҳамчунин, қорбурди калимаҳои *театр*, *кино*, *телевизор*, *радиатор* ва вожаҳои навсохти тоҷикии *кинохона*, *зол*, *дивон* тасдиқкунандаи фикри А.Зоҳидов ҳастанд, зеро «ин воҳидҳои нав натавонанд алоҳида, балки чун унсурҳои калимасоз низ серистеъмом гаштанд» (2, 82). Баҳманёр хонандаро бо наздикиву тафовут ва, ҳамзамон, таъсири ин падида ба

чома ошно месозад: **Театр** ин оинаеро менад, ки мехоҳӣ дигаронро бубинӣ, худро мебинӣ (1, 316);

Кино хонандагонро аз китобхона ба **кинохона** кашид ва бо ҳамин хидмати хирсона ба аҳли башар кард (1, 324).

Телевизор ба хоб менад. Чунонки хоби дидаро ба хотир оварда наметавонӣ, ҳамин тур рӯзе пас чӣ диданатро дар **телевизор** (1, 316).

Дар роман ҳангоми тасвири фазои сукунати муаллиф низ ин гуна унсурҳо хидматрасон гардидаанд: ...Яку ним дар хона дорам ман. Боз сари роҳи хиёбони Ленин, садои нақлиёт аввалҳо ба хондану навиштани ман халал мерасонд, ҳоло одат кардаам. Хонаи **хрущёвӣ** меноманд, зимистон бо ангишт бояд гарм кунӣ, ҳар қадар бисӯзӣ, хона гарм намешавад, аз ин рӯ **радиаторе** харидаам. Аммо чун ин хонаро баъди даҳ соли ҷоранишинӣ ва дарбадарӣ гирифтаам, ба назарам Ситорамоҳихоса менамояд. Паногоҳе аз ин хубтар надоштам, баъди дафтари корӣ. Ду ҷевони азамати китоб аз ду ҷониби тирезаи **зол**, як **телевизори** назарногир ва мизи таом, ки мизи кориам низ буд ва як **дивон**... (1, 14)

Ба ин монанд, боз як калимаи нисбатан маъмул дар забони муосир – **грил** (аз вожаи фаронсавии grill – пухтан) мебошад, ки он низ дар як гуфтори ҳаҷвомези Баҳманёр ба кор рафтааст: *Мурғи беболу паре дидам, **грил** омад ба ёд* (1, 327).

Муаллифи аслии мисраъ (Мурғи беболу паре дидам, дилам омад ба ёд) – Сайидои Насафӣ буда (6, 128), Баҳманёр ба туфайли табдили калимаи дил бо наввожаи **грил** ному шакли таоми маъруфу серхаридори ибтидои асри XXI-ро ифода кардааст. Ба ҷуз ин дар романи «Шоҳаншоҳ» калимаи мураккаби «Грилбар» низ 3 маротиба зикр ёфтааст:

*Хати равуои ҳамарӯзаи ман аз Донишгоҳи кишоварзӣ то бозори «Баракат» ва баръакс. Ба ҳар чӣ пеш ояд, савор мешавам: ба тролейбус, автобус, гардуна (маршрутка)... Гоҳу ногоҳ ба ресторани «Варзоб», ки як истгоҳ аз хонаи ман болотар аст, меравам то шом бихӯрам. Хӯроки дӯстдоштаи ман дар ресторан котлет «Варзоб» аст бо сад гром арақи русӣ. Намедонам, ин котлет чаро хушгӯвор афтода буд. Ҳафтае як раҳ ба ошёнани якуми ресторан, ки «**Грилбар**» ном дошт, сар мехалонидам... (1, 9-10). Грилбар аз вожаҳои иқтибосии содаи **грил** ва **бар** (аз вожаи англисии bar – «пахлӯҷӯб, пешдӯкӯн», ки он дар навбати худ аз калимаи фаронсавии barre – «ғавҷӯб, монеа» сарчашма мегирад) созмон ёфта, дар забони тоҷикӣ амсоли дигар калимоти дар порчаи боло ишорагардида (тролейбус, автобус, маршрутка, ресторан, котлет, гром) маъмул нест. Албатта, ҳар давр талаботу махсусияти хоси худро дорад ва шояд бо мурури замон муодили мувофиқе мавқеи ин вожаро тағйир диҳад. Мисоли равшани заъфи истеъмоли чанде аз вожаҳои мавриди таҳлилро дар гуфторҳои зерин мушоҳида намудан мумкин аст: **Ҳоло ду теорияи** машҳури ҷаҳон аст: яке **теорияи** нисбият, дуюм **теорияи** тобеият (1, 316);*

*Кӯтоҳбаёнӣ хоҳари истеъдод аст, вале моиндари **гонорар*** (1, 324);

Трагедия? **Алкоголик** дар ҷазираи номаскун (1, 310).

Мафҳуми вожаҳои ишорашударо имрӯз калимаҳои нисбатан пештар воридшудаи арабиасл бо навъу сохти ба табиати забони тоҷикӣ мувофиқгардида (теория – назария, гонорар – ҳаққи хизмат, трагедия – фочиа, алкоголик – майпараст) ифода менамоянд. Дар раванди мутолиаи таснифи вожаҳо маълум гардид, ки Баҳманёр дар роман ин гуногуниро тавозун намудааст:

– *Ту чӣ, гумон дорӣ ман **майхораам**?*

– *Кӣ медонад шумо – аҳли қаламро! Ба назари мардум ҳамаи шумо **алкаш*** (1, 50).

Ҳамин тавр, ҳар як вожа новобаста аз асли баромад пас аз дар байни омма маъмул гардидан, ҳатман ворида осори илмиву адабӣ мешавад, ки маҳз ба ин васила мавҷудияти онҳо дар таркиби луғавӣ асоснок гардида, минбаъд «ба сифати манбаи омӯзиш, тадқиқу

тахлили таърихи забони адабӣ» хидмат мекунад (3, 3). Дар асоси таҳлилу баррасии романи «Шоҳаншоҳ» ва «Розҳои раҳовард» ҳудуди саду чихил вожаву ибораҳои русӣ-байналмилалиро мушоҳида намудем, ки аксари онҳо давоми як асри охир дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ ҳазм шуда, дар қатори вожаҳои аслии хидмат доранд. Ва як иддаи кӯчаки чунин унсурҳо ба туфайли муодил пайдо намудан мавқеи худро дар забони адабӣ аз даст додаанд. Дар умум, қорбурди бамавриду нишонраси ин гурӯҳи вожаҳо аз тағйирёбию робитаи доимии забонҳо, ва ҳамзамон, мутобиқгардонии забони осор бо забони омма ба хотири қонёгардонии талаботи ҷомеа ва ҷалби теъдоди бештари хонанда дарак медиҳад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Баҳманёр. *Розҳои раҳовард /Шоҳаншоҳ. Роман.* – Душанбе: Эҷод, 2007. – С. 302-328.
2. Зоҳидов, А. *Таъсири забони русӣ ба калимасозии забони адабии ҳозираи тоҷик (Нимаи дуюми асри XX) / А. Зоҳидов.* – Хуҷанд: Ношир, 2009. – 160 с.
3. Қосимова, М. *Таърихи забони адабии тоҷик (асрҳои IX – X). Қисми 1 / М. Қосимова.* – Душанбе, 2003. – 490 с.
4. Маъсумӣ, Н. *Чаҳонбинӣ ва маҳорат.* – Душанбе: Ирфон, 1966. – 267 с.
5. Молчанова, Е.К. *Неологизмы в лексике современного таджикского языка (период независимости Республики Таджикистан) / Е.К. Молчанова //Вестник ТГУПБП. Серия гуманитарных наук.* – Хуҷанд: Дабир, 2023. - №1 (94). – С.81-86.
6. Насафӣ, Сайидо. *Девон (мунтахабот) / Таҳияи матн бо муқаддима ва луғоту тавзеҳоти Али Муҳаммади Хӯросонӣ /Ахтарони адаб. Ҷ.35.– Душанбе: Адиб, 2017. – 480 с.*
7. Олимҷонов, М. *Вожаҳои русию аврупоӣ дар забони тоҷикӣ (дар мисоли ашъори Фарзона) /Сухан аз гавҳариёни сухан (маҷмуаи мақолаҳои илмӣ) / М. Олимҷонов.* – Хуҷанд: Нури маърифат, 2017. – С.214-221.
8. Рустамов, Ш. *Забон ва замон / Ш. Рустамов.* – Душанбе: Ирфон, 1981. – 256 с.
9. Тоҳирова, Қ. *Лексикаи забони адабии ҳозираи тоҷик (Материалҳо) / Қ. Тоҳирова.* – Душанбе, 1967. – 82 с.
10. Фасмер, М. *Этимологический словарь русского языка. Т.1.* – Москва: Прогресс, 1964. – 563 с; Т.2, 1967. – 671 с.
11. Шарофов, Н. *Калимаҳои русию интернатсионалӣ дар забони адабии тоҷик / Н. Шарофов.* – Душанбе: Дониш, 1972. – 170 с.
12. *Шоир аз Сармаддеҳ. Маҷмуи мақолаҳо дар бораи Баҳманёр.* – Душанбе: Адиб, 2016. – 346 с.
13. <https://etymological.academic.ru>

REFERENCES:

1. Bahmanyor. *Shohanshoh. / Novel.* – Dushanbe: Ejod, 2007. – 328 pp.
2. Zohidov A. *The Impact of Russian language to the word- making of modern literary tajik language (the second half of XX century).* – Khujand: Noshir, 2009. – 160 pp.
3. Kosimova, M. *The History of Tajik Literary Language.(IX – X centuries). Part 1.* – Dushanbe, 2003. – 490 pp.
4. Ma'sumi, N. *Outlook and Skills.* – Dushanbe: Irfon, 1966. – 267 pp.
5. Molchanova E.K. *Neologisms in Lexic of the Modern Tajik Language (the period of independence of Tajikistan Republic) //Bulletin of TSULBP.* – Khujand: Dabir, 2023. -№1 (94). – PP.81-86.
6. Nasafi, Saido. *Devon (selection). Text formation with introduction and note of Ali Muhammadi Khurosoni /Literature star. V.35.– Dushanbe: Adib, 2017. – 480 pp.*

7. Olimjonov M. *Russian – European Words in Tajik Language (in the example of Farzona’s poetry) \Speech from the best Speech (collection of scientific articles).* – Khujand: Nuri ma’rifat, 2017. – PP.214-221.
8. Rustamov, Sh. *Language and Era.* – Dushanbe: Irfon, 1981. – 256 pp.
9. Tohirova K. *Lexics of the modern literary Tajik language (Materials).* – Dushanbe, 1967. – 82 pp.
10. Fasmer M. *Russian Etymological Dictionary.* V.1. – M.: Progress, 1964. – 563 pp; V.2, 1967. – 671 pp.
11. Sharofov N. *Russian-International Words in Tajik Literary Language.* – Dushanbe: Donish, 1972. – 170 pp.
12. *Poet from the village Sarma. Collection of articles about Bahmanyor.* – Dushanbe: Adib, 2016. – 346 pp.
13. <https://etymological.academic.ru>